

A.Ü. EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BÖLÜMÜ ÖZEL EĞİTİM
BİRİMİ ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Gönül AKÇAMETE*

GİRİŞ

Ülkemizde normal yaşlılarından farklı özelliklere sahip kişilerin genel nüfusun % 14'ünü oluşturduğu varsayılmaktadır. Bu varsayıma göre yaklaşık 6 milyon özürlü kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Okul çağında olduğu varsayılan 1,5-2 milyon özel eğitime muhtaç çocuktan sadece % 2'si (30 bin kadar) yeterli olmayan özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Anayasamızda "Devlet durumu nedeniyle özel eğitime muhtaç olanları devlete yararlı kılacak tedbirleri alır" denilerek özel eğitim sorununun devlet sorunu olduğu vurgulanmaktadır. Buna karşın, özel eğitime muhtaç çocuklara götürülen hizmetlerin sınırlı ve istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Özel eğitimin yaygınlaştırılmamış olması, çocukların ve ailelerinin sorunlarıyla başbaşa çaresiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu sorunların giderilmesi, öncelikle özürlü çocukların erken tanınmasını ve okul öncesi eğitimlerini gerektirir (Dunn, 1973).

Erken tanılama, çocuk ve ailenin daha başlangıçta eğitimini, çocuğun iletişim ve öğrenme becerilerinin gelişimi için elverişli ortamların oluşturulması olanaklarını sağlar. İleri düzeyde akademik, mesleki eğitimleri sağlanır ve izlenirse bağımsız yaşamaları ve toplum yaşamına etkin katılımları sağlanabilir. Bu nedenle özel eğitim etkinliklerinin özürün ilk tanımlanmasından bireyin yaşam süreci boyunca bir bütünlük içinde devam etmesi, bir başka deyişle, eğitimlerinde sürekliliğin sağlanması gerekmektedir. Bunun için özürlü çocukların özür özelliklerine ve gereksinimlerine uygun programların hazırlanması ve bu programları uygulayacak uygun personelin yetiştirilmesi gerekir.

* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi.

Oysa bu personeli yetiştiren kurumların ve yetişmiş personel sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (Çağlar, 1978). Bugün üniversitelerin eğitim fakültelerinde uzman personel, öğretmen yetiştirilmeye çalışmakta ise de, gereksinimin tam olarak karşılandığı söylenemez. Öte yandan yetiştirilen personelin uygun istihdamı da önemli bir sorun olmaktadır. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü de bu alanın gereksinimi olan uzman personeli yetiştiren kurumlardan birisidir. Bölüm öğrencilerinin önemli bir bölümünün istihdam edildiği Rehberlik ve Araştırma Merkezleri; özürlü çocukların tesbiti, teşhisi, terapisi ve özel eğitim kurumlarına yerleştirilmeleri konusunda önemli görevler yüklenmiş durumdadır. Ayrıca merkez, özel eğitim kurumlarındaki, eğitim ve öğretim çalışmalarının etkinlik ve yeterliklerini saptama ve yönlendirme açısından da yararlı olmaktadır. Bu nedenle, alanın gereksinimi olan özel eğitim personelinin nicelik ve nitelik yönünden yeterli duruma getirilmesinde uygulama çalışmaları gerekli görülmektedir. Üniversite öğreniminden gerçek eğitim görevine geçişte kuram ile uygulama arasında uygun ve dengeli bir kaynaşmanın sağlanması gerekir. Özel eğitim personelinin yetiştirilmesinde, özel eğitim alanını ve özürlü bireyleri tanıma, özel eğitim metodolojisi, uygulama çalışmaları; hizmet öncesi eğitim ve hizmet sırasında özel bir önem taşımaktadır. Bu çeşit yaşantılar öğrencilere özürlü çocukları yakından tanıma, kuramsal olarak öğrendiklerini uygulama olanağı sağladığı gibi onlara ileri yaşamlarındaki görevleri için gerekli becerileri kazanma ve geliştirme fırsatı verebilir.

Bu amaçla 1980-1981 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesine bağlı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Merkezi bünyesinde bir "Özel Eğitim Birimi" kurulmuştur. Birimin amaçları hazırlanan "İç Yönetmelik" taslağında şöyle belirlenmiştir:

1- Öğrencilerin özel eğitim anabilim dalı derslerine ilişkin olarak fakülte içi ve diğer kurumlarda;

- a) Tarama,
- b) Tanılama,
- c) Gözlem,
- d) Sağaltım ve eğitim uygulamaları yapmalarını sağlamak.

2- Özel eğitime muhtaç olanların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini incelemek, bu alanlarda bireylerde gerekli düzeltici ve eğitsel önlemleri almak,

3- Birime başvuran özel eğitime muhtaç çocukların gelişim ve eğitimleri ile ilgili olarak ailelerine ve yakınlarına gerekli yardımları sağlamak, psikolojik danışma ve rehberlik yapmak,

4- Özel eğitim çalışmaları için gerekli olan dökümantasyon ve araç gereci sağlamak, öğretim materyalleri geliştirmek ve kullanmak,

Amaçların gerçekleştirilmesinde şu *ilkeler* gözönünde bulundurulmaktadır:

1- Hizmetler, öncelikle fakülte lisans öğrencilerine, yakın çevre ve özel eğitim kurumlarındaki öğrencilere götürülür.

2- Hizmetler, fakültenin ilgili bölümleri ve fakülte dışındaki diğer kurumların eşgüdümü ve işbirliği ile yürütülür.

3- Hizmetler, uzman ve bölüm öğretim üyelerinin denetiminde EPH Bölümü öğrencileri ile birlikte yürütülür.

4- Hizmetler, öğretim dönemi başından saptananacak özürle çocuğun performans verilerine dayalı plan ve programlara uygun olarak yürütülür ve değerlendirilir.

5- Hizmetler, çocuğun yaşı, özür derecesi, ek özürle olma gibi durumları gözönüne alınarak yürütülür.

6- Hizmetlerin yürütülmesinde süreklilik esas alınır.

7- Hizmetlerin yürütülmesinde ekip çalışması esas alınır.

Kasım 1981'den beri sürdürülen birim çalışmaları dört ana grupta yürütülmektedir. Bunlar:

II. Ölçme - Tanılama Çalışmaları

Tanılama, birimde uygulama yapan öğrencilerin bu konuda gerçek yaşama hazırlanmaları ve gelişimleri için önemli görülmektedir. Öte yandan, tanılama özürle çocukların, özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmelerinin ön koşulunu oluşturur, özürle çocuk ancak uygun bir tanılamadan sonra özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilir. Bu nedenle özel eğitimde ölçme, teşhis etme, eğitimin ilk adımı ve temel dayanaklarından biridir (Hayden, 1980; Çağlar, 1985). Buna bağli olarak düzenlenen hizmetlerin içeriğini ve niteliğini, alınacak önlemleri de tanılama belirler. Genel olarak özürle çocukların tanılanmaları ve sınıflandırılmaları tıbbi, psikometrik ve eğitsel verilere göre yapılmaktadır. Birimde de öncelikle çocuğun tıbbi verileri değerlendirilmektedir. Daha sonra varolan psikometrik testler ve gözlemler çerç-

vesinde performans düzeyi belirlenmekte, bu düzeye uygun "Bireyselleştirilmiş Programlar" hazırlanmaktadır. Aynı zamanda bu tanılama sonucuna göre uygun eğitim ortamları da düzenlenebilmektedir. Bu çerçevede verilen hizmetler şunlardır:

1- Görme, işitme, konuşma ve okuma alanlarında güçlüğü olan fakülte öğrencileri tarama çalışmaları ile saptanmakta, üniversitelerin ilgili bölümleri ile işbirliği yapılarak gerekli düzeltici ve eğitsel önlemler alınmaktadır.

2- Özürlü çocukları değişik gelişim alanlarında tanılamaya yönelik "Tanılama ve Gözlem Form"ları hazırlanmaktadır.

3- Birime başvuran özürlü çocuklar ve yakınları ile görüşme yapılmaktadır.

4- Tıbbi verileri yeterli olmayan çocukların aileleri ile işbirliğine gidilerek, gerekli incelemelerinin yapılabilmesi için ilgili kurumlara gönderilmektedir.

II. Amaç Belirleme ve Planlama Çalışmaları

Birimin amacı, özürlü çocuğun duygusal, sosyal, bilişsel ve psikomotor gelişim özelliklerini, fiziksel uyum ve eğitsel durumuna ilişkin verileri toplamak, bu çocuklar için uygun ve elverişli eğitim ortamlarını belirlemek ve uygun eğitim programları ile küçük gruplarda bireylere yardımcı olmaktır. Bu amaç doğrultusunda birimde özürlü çocuklar için "Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları" hazırlanmaktadır. Kapsamlı bir programın geliştirilebilmesi için tıbbi, fiziksel ve eğitsel ölçüm verilerine gereksinim duyulmaktadır. Böylelikle çocuğun o andaki performans düzeyini bildiren ve onun öğrenmesinde özürlülük koşullarının olası etkilerini belirten veriler elde edilmektedir (Novelli ve Olmstead, 1980). Bu verilere göre her bir çocuk için uzun ve kısa dönemli hedefler belirlenmekte, daha sonra kısa dönemli hedefler daha küçük beceri aşamalarına dönüştürülmektedir.

III. Etkinliklerin Belirlenmesi ve Uygulama Çalışmaları

Özürlü çocuklar için hedefler belirlendikten sonra, her hedefi karşılayacak özel eğitsel ve destek hizmetlerinin bir listesi hazırlanmakta ve planlanan etkinlikler değişik eğitim düzenlemeleri ile sunulmaktadır. Bu çerçevede yapılan hizmetler şunlardır:

1- İşitme, konuşma, zihinsel, duygusal sorunu olan çocuklara birimde haftanın belirli günlerinde sağaltım ve eğitim hizmetleri verilmektedir.

2- İşitme ve zihinsel yönden yetersizlikleri olan çocuklar için zaman zaman grup eğitimi projeleri yürütülmektedir.

Zihinsel Engelliler İçin Bu Program

- a) Öz bakım becerileri,
- b) Fiziksel gelişim (beden eğt. etkinlikleri)
- c) Kavram gelişimi
- d) Görsel ve işitsel algının geliştirilmesi,
- e) Dil gelişimi,
- f) Sosyal gelişim,

alanlarındaki etkinlikleri kapsamaktadır. *İşitme engelliler için* hazırlanan program da;

- a) Öğrenmeye hazırlık becerileri,
- b) Özbakım becerileri,
- c) İşitme (dinleme, konuşma sesi olmayan ve olan seslerin fark edilmesi ve ayırılması),
- d) Dudaktan okuma,
- e) Konuşma sözcük dağarcığını geliştirme,
- f) Kavram gelişimi,
- g) Müzik, ritm etkinlikleri,
- h) Sosyal gelişim.

alanlarındaki etkinlikleri içermektedir.

3- Özürün ağırlığı, ailenin getirememesi ve birimin kapasitesi dışında kalan çocuklar için dönem içinde ve yaz aylarında "Evde Eğitim" programları düzenlenmektedir.

4- Ankara dışından gelen çocuklara ve ailelerine "Ev Programları" verilmekte, ayda bir birimde izlenmektedir.

5- Birime gelen tüm çocukların ailelerinin ve yakın çevresinin, çocuklarını anlama ve uygun gelişimlerini sağlamak için Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine çok fazla gereksinim duydukları gözlenmektedir. Bu aynı zamanda birim çalışmalarının etkililiği, çocuklarının gelişimi yönünden ailelerin desteğini sağlamak bakımından da gerekli görülmektedir. Ancak bu hizmet, eleman sınırlılığı nedeniyle zaman zaman yürütülmekte, süreklilik sağlanamamaktadır.

6- Birimde sağaltım ve eğitim alan çocuklardan uygun olanların aynı zamanda çevre anaokullarına ve ilkokullara devam etmeleri sağlanarak, akranları ile kaynaştırılmaktadır. Öğretmenleri ve aileleri ile iletişim, destekleme hizmetleri de sürmektedir. Entegrasyondan özürlü çocuklar için beklentiler, okul düzenini tanımaları ve uymaları, okuldaki uygun davranış biçimlerini görmeleri, düzgünlü çocuklarla nasıl oynayabileceklerini ve iletişim kurabileceklerini öğrenmeleridir. Düzgünlü çocuklar için beklentiler ise, dil ve diğer davranışlar için iyi model olmaları, istedik davranışları pekiştirmeleri, dil gelişimini hızlandırıcı teknikleri öğrenip eğitmen rolünü üstlenmeleri ve etkinliklerde karşılıklı doyuma ulaşmalarıdır. Özürlü çocukların bu kurumlardaki katılımları belirli aralarla izlenmektedir.

IV. Değerlendirme Çalışmaları

Birimde eğitim süresi boyunca çocuğun kaydettiği başarının saptanması, yeni eğitim hedeflerinin belirlenmesi ve yeni düzenlemeler yapılabilmesi için değerlendirme süreçlerine başvurulmaktadır. Aynı zamanda öğretim sırasında gözlemlenenlerin değerlendirmede kullanımını önemli görülmektedir.

Birim çalışmalarında, özürlü çocuğun değerlendirilmesi üç aşamada gerçekleştirilmektedir:

1- *Özürlü çocuğun değerlendirilmesi*: Bu aşamada uygulayıcı, çocuğun becerileri hangi düzeyde, ne kadar iyi ve hangi sıklıkla yapıldığını belirlemektedir. Ayrıca bu değerlendirmede Hayden (1980)'in belirlediği gibi üç soruda odaklanmaya çalışılmaktadır:

- a) Hedefler çocuk için uygun mudur?
- d) Saptanan özel eğitim etkinlikleri çocuğa aktarılabilir mi?
- c) Çocuk beceri edindiğini belirtmekte mi, bu alanda kazanç ifade etmekte midir?

2- *Özürlü çocuğun çevresinin değerlendirilmesi*: Özel eğitim birimine devam eden çocukların amaçlı olarak eğitsel çevreleri de değerlendirilmektedir. Çevreye ilişkin toplanan veriler aracılığı ile uygulayıcılar, çocuğa istedik davranışı kazandırmak için, çevreyi yapay olarak donatabilmede daha etkili olabilmektedirler. Bu tür bir değerlendirme ile çocuğun içinde bulunduğu fiziksel, sosyal ve eğitim ortamı, öğretim sırasında uygulayıcının kavramları ve becerileri nasıl bir sıraya koyduğu, verilen pekiştirmelerin uygunluğu, uygulayıcının çocuğa olan tavırları, kararlılığı da değerlendirilmektedir.

3- *Aile çevresinin değerlendirilmesi*: Çocuğun aile çevresi de bu değerlendirme kapsamı içinde ele alınmakta görüşme ve ev ziyaretleri ile aile-çocuk ilişkileri, aile ortamı, ailenin çocuğu ve problemine ilişkin görüşleri, duyguları, eğitimsel yaklaşımları, çevreyle ilişkileri değerlendirilmektedir.

Diğer Etkinlikler

Birimde bu etkinliklerin yanı sıra, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği oluşturma, eğitim araç gereci geliştirme ve sağlama gibi çalışmaları da sürmektedir. Bu amaçla şu hizmetler yapılmıştır:

1- İlgili yurtiçi ve yurtdışı eğitim kurumları, Üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümleri, kamu kuruluşları ve yerel yönetimler, vakıflar, dernekler, sendikalar, uluslararası kuruluşlar ile öteki gerçek ve tüzel kişi ve kuruluşlarla bilimsel ve teknik yönden her türlü eşgüdüm ve işbirliği yapılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, Kızılay ve Cebeci Lions Kulüpleri ve İşitme Merkezleri ile işbirliğine gidilmiş, birime işitme özürülülerin eğitimlerinde kullanılan iki "Auditory Trainer" ve üç işitme özürülü çocuğa işitme aracı sağlanmıştır. Ayrıca Gümrük ve Tekel Bakanlığ'ından beş teyp ve bir film göstericisi, A.Ü. Mediko-Sosyal Merkezinden çocuk sandalyeleri, ailelerden oyuncak ve ev eşyaları, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İÇEM'den yazılı yayımlar sağlanmıştır.

2- Öğretim programlarının uygulanmasında gerekli olan araç-gereçler gönüllüler ve uygulama öğrencileri tarafından geliştirilmektedir.

3- Aile rehberliği için "el kitapçıkları" ve "ev dersleri programları" hazırlanmaktadır.

PROBLEM

Özel eğitim birimini fakülte öğrencilerinin daha fazla yararlanabilecekleri bir kuruma dönüştürmek, öte yandan daha çok özürülü çocuğa etkili hizmet götürebilmek, öncelikle birimde yapılan çalışmaların değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu aynı zamanda birime başvuran ve eğitim verilen özürülü çocukların ve ailelerin tanımlanması da öngörür. Böylelikle uygulamaların belirli bir sistematige oturtulması ve ileri çalışmaların gerçekçi biçimde planlanması mümkün olabilir. Ayrıca bu değerlendirme, özel eğitim alanı ile ilgili birçok projenin öncelik kazanmasını sağlayabilir. Ancak, bugüne kadar yapılan çalışmalar açısından gerekli geçerli ve güvenilir bilgilerin yokluğu ve sınır-

lığı da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu alışma, özel eğitim birimini geliştirmek ve hizmetin etkinliğini arttırmak için hazırlanacak programlara dayanak oluşturacak verileri ortaya koymayı öngörmektedir.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, özel eğitim birimindeki çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır.

1- Özel eğitim birimine başvuran özürlü ocukların;

- A. Özürlü türleri,
- B. Özürlü nedenleri,
- C. Yaşları,
- D. Cinsiyetleri,
- E. Özürlülerin aile tarafından farkedilme yaşları,
- F. Tanılanma yaşları,
- G. Araç kullanma durumları,
- H. Sağaltım ve eğitim programlarına katılmalarına göre dağılımları nedir?

2- Özel eğitim birimine başvuran ailelerin;

- A. Yaşları,
- B. Eğitim düzeyleri
- C. Sosyo-ekonomik düzeyleri,
- D. Meslekleri,
- E. ocuk sayısına göre dağılımları nedir?

3- Özel eğitim biriminin;

- A. Uzman eleman,
- B. Aile Rehberliği,
- C. Eğitim-Öğretim,
- D. Araç-Gereç dökümantasyon,
- E. Fiziki koşullar,
- F. Gelir yönünden durumu nedir?

YÖNTEM

Araştırma genel görünümü ile durum saptama niteliğinde, betimsel bir araştırmadır.

Evren

1981-1987 öğretim yılları arasında özel eğitim birimine başvuran ve kayıtlarda bulunan 130 engelli çocuk araştırma kapsamına alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın amacına uygun verilerin toplanmasında "Görüşme Formu" araştırmacı tarafından hazırlanmış olan "Tarama Formu" "Özel Eğitim Birimi Yıllık Faaliyet Planı ve Raporları"ndan yararlanılmıştır. Gerektiğinde aile ile tekrar görüşme yapılarak veriler yeterli duruma getirilmiştir.

Verilerin çözümlemesinde özürlü çocuğun, ailesinin ve özel eğitim biriminin etkinliklerine ilişkin veriler sayısallaştırılarak yüzdelerle yoruma gidilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde 1981-1987 yılları arasında birime başvuran özürlü çocukların ve ailelerinin özelliklerine, birimdeki etkinliklere ilişkin bulgular ve yorumlar yer almıştır.

Özel eğitim biriminde sağaltım ve eğitim verilen çocukların niteliklerine ilişkin bulgular aşağıda sayılarla çizelgelede (1-7) verilmiştir.

I. Birime Başvuran Çocukların Özellikleri

Özür Türü

1981-1987 yılların arasında birime başvuran çocukların özür türlerine göre dağılımı çizelge I'de düzenlenmiştir.

Çizelge I'de görüldüğü gibi 1981-1987 yılları arasında birime başvuran 130 çocuktan 52'si (% 40) işitme, 40'ı (% 30, 76) zihinsel, 30'u (% 23) de konuşma engellidir. Bu durumda başvurunun çoğunluğunun (% 63,3) bedensel özürliüler (İşitme, Konuşma) grubunda olduğu söylenebilir. Bu grubun çoğunlukta olması, birimdeki sürekli elemanın uzmanlık alanına bağlı olduğu ve durumun daha çok bu özür grubundaki ailelere ve çocuklara hizmet götürülmesini sağladığı söylenebilir.

Çizelge I. Özür Türlerine Göre Dağılımları.

Özür Türü	Başvuran Vak'a Sayısı (Yıllara Göre)								Toplam %
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	S	
İşitme	7	5	5	23	4	5	3	52	40
Zihinsel	—	7	7	8	7	9	2	40	30,76
Konuşma	7	7	1	2	7	5	2	30	23,10
Uyumsuz	1	1	—	1	1	—	—	4	3,07
Öğrenme Güçl.	—	—	—	—	1	—	1	2	1,54
Otistik	—	—	1	—	—	—	1	2	1,54
Toplam	15	20	14	34	20	19	9	130	100,00

Özürün Nedeni

Vak'aların özür nedenlerine ilişkin aile görüşmeleri ve raporların incelenmesi ile elde edilen veriler çizelge II'de gösterilmiştir.

Çizelge II. Özür Nedenlerine Göre Dağılımları

Özür Nedeni	Yıllara Göre Dağılımı								Toplam %
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	S	
Kalıtım	—	1	5	6	7	2	—	21	16,15
Doğum Travması	—	1	2	1	2	1	1	8	6,15
Genel Hastalık (Kızamık, havale, sarılık, v.b.)	5	5	3	14	8	6	2	43	33,07
Kaza	1	—	—	—	—	—	—	1	0,77
Kan Uyuşmazlığı	—	—	—	1	—	—	—	1	0,77
Başka	4	7	3	7	—	1	1	23	17,69
Bilinmiyor	8	9	7	5	—	—	4	33	25,38
Toplam	18	23	20	34	17	10	8	130	99,99

Çizelge II'de görüleceği gibi vak'aların 21'inin (% 16, 15) özür nedeni kalıtım, 43'ünün (% 33,07) genel hastalıklardır. Vak'aların 33'ünün (% 25,38) ise özür nedeni bilinmemektedir. Bilinmeyen nedenlerin sayı olarak fazla oluşu, özürlerin önlenmesi yönünden olumsuz bir durumu yansıtmaktadır. Ayrıca grubun tümü gözönüne alındığında "genel hastalıklar" gibi doğum sonrası nedenlerin çoğunlukta olması, doğum sonrası alınması gereken sağlık ve eğitim önlemlerine dikkati çekmesi bakımından oldukça anlamlı bulunmuştur.

Yaş

Birime başvuran engelli çocukların yaşlarına göre dağılımı Çizelge III'de görülmektedir.

Çizelge III. Yaşlarına Göre Dağılımları.

Yaş	Başvuran Vak'a Sayısı (Yıllara Göre)								Toplam %
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	S	
2	—	—	—	6	—	1	—	7	5.38
3	2	4	3	5	3	3	3	20	15.38
4	—	1	4	7	4	2	3	21	16.15
5	5	2	3	8	2	4	1	25	19.23
6	3	1	3	3	3	3	3	2	13.84
7	2	6	4	3	1	3	—	19	14.62
8	1	2	1	—	—	3	—	7	5.38
9	1	1	1	—	—	—	—	3	2.31
10	—	1	1	1	—	—	—	3	2.31
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	1	1	—	1	1	1	1	5	3.84
14	—	1	—	1	—	—	—	2	1.54
Toplam	10	18	17	27	11	15	6	130	100.00

Çizelge III'de görüldüğü gibi birime başvuran vak'aların 73'ü (% 56.14) 5 yaş öncesi çocuklardan oluşmaktadır. Özel eğitimde, özürli çocukların erken tanınması ve erken eğitimi ilkesi esastır (2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu).

Bu nedenle birimde, başvuran vak'alardan küçük yaşta olanların yeğlenmesi gibi bir ilkenin gözönünde tutulduğu söylenebilir. Ayrıca, bu durum ailelerinin çocukların özürlerini erken yaşta farketmiş olmasına da yorulabilir. Öte yandan 6 yaş ve üzerindeki çocukların oranının da (% 43.84) olması ailelerin, çocuklarının erken eğitimleri konularında eğitime gereksinimi olduklarını düşündürebilir.

Cinsiyet

Birimdeki vak'aların cinsiyet özelliğine göre dağılımlarının görünümü Çizelge IV'de verilmektedir.

Çizelge IV. Cinsiyet Özelliğine Göre Dağılımları.

Cinsiyet	Yıllara Göre Dağılımı								Toplam %
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	S	
Kız	7	7	9	10	5	9	5	52	40
Erkek	8	12	11	24	9	10	4	78	60
Toplam	15	19	20	34	14	19	9	130	100.00

Çizelge IV'de vak'aların çoğunluğunun (% 60) erkek çocuklardan oluştuğu görülmektedir.

Kızların sayıca azlığı, özürlü sayısının kızlarda daha az olduğu biçiminde yorumlanabileceği gibi, kız öğrencilerin eğitim almalarına gerek görülmemesi gibi bir anlayıştan etkilenmiş olabileceği de düşünülebilir.

Özürün Farkedilme Yaşı

Özürlü çocukların aileleri tarafından farkedildiği yaş, genellikle önlemlerin erken alınması yönünden önemlidir. Bu özelliğin verileri Çizelge V'de görülmektedir.

Çizelge V. Farkedilme Yaşının Dağılımı.

Farkedilme Yaşı	Toplam	
	Sayı (f)	Yüzde (%)
1	50	38.46
2	25	19.23
3	25	19.23
4	15	11.53
5	9	6.92
6	4	3.08
7	—	—
8	2	1.54
Toplam	130	99.99

Çizelge V'de çocukların 50'sinin (% 38.46) özürü aileleri tarafından erken bir dönemde bir yaşında farkedilmiştir. Genel olarak, bu çocukların engellerinin çoğunlukla (% 77'si) 1.2.3. yaşlarında farkedildiği görülmektedir. Buna göre engelin erken farkedilmesi, erken tanılama ve erken eğitim önlemleri alınabilmesi yönünden olumlu bir durum olarak görülebilir.

Özürün Tanlandığı Yaş

Özürün ilgili uzmanlar tarafından tanındığı (teşhis) yaşlara göre dağılımı Çizelge VI'da verilmektedir.

Çizelge VI. Özürün Tanınma Yaşının Dağılımı.

Özürün Tanlandığı Yaş	Toplam	
	Sayı (f)	Yüzde (%)
1	5	3.85
2	32	24.62
3	42	32.30
4	18	13.85
5	28	21.54
6	2	1.54
7	3	2.30
Toplam	130	100.00

Çizelge VI'da görüldüğü gibi, grubu oluşturan 130 çocuktan 79'unun özürü 3 yaş ve öncesinde tanılanmış, 46'sının engeli 4. ve 5. yaşlarında, geriye kalan 5 çocuğun engeli ise 6 ve 7 yaşlarında tanılanmıştır. Bu durumun engelin farkedilme yaşına ilişkin bulgularla paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu bulgu, özürün aileler tarafından farkedilmesi ile uzmanlar tarafından tanılanmasının birbirini izleyen süreçler olduğunu, ailenin özürün tanısında esas öge olduğunu, aile eğitimine öncelik verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sağaltım ve Eğitim Verilen Çocuklar

Birime başvuran vak'alardan sağaltım ve eğitim verilenlerin yıllara göre dağılımları Çizelge VII'de gösterilmiştir.

Çizelge VII. Sağaltım ve Eğitim Verilen Çocukların Dağılımları.

Öğretim Yılı	I. ve II. Dönem Katılımları			Toplam %
	I	II	S	
1981 - 1982	3	15	18	12,76
1982 - 1983	12	10	22	15,60
1983 - 1984	10	15	25	17,74
1984 - 1985	11	18	29	20,57
1985 - 1986	17	16	33	23,40
1986 - 1987	7	7	14	9,92
Toplam	60	81	141	99,99

Çizelge VII'de Özel Eğitim birimindeki çalışmaların 1983-1986 yılları arasında yoğunlaştığı, bu dönem içerisinde yaklaşık 90 çocuğa (% 61,71) hizmet götürüldüğü görülmektedir. Bu durum, ekip çalışmasının etkili bir sonucu olarak yorumlanabilir. 1981-1987 yılları arasında sağaltım verilen çocukların toplam sayının 141 olması, bazı çocukların eğitimlerinin daha sonraki yıllarda da sürmesinden kaynaklanmıştır.

II. Özürlü Çocukların Ailelerinin Özellikleri

Ailenin özelliklerinin değerlendirilmesi, özürlü çocukların programlarının yönlendirilmesi ve gerekli desteğin sağlanabilmesi yönünden önemli görülmektedir. Birimdeki vak'aların ailelerinin özelliklerine ilişkin bulgular Çizelgelerle (VIII-XII) verilmiştir.

Ana - babanın Yaşı

Özürlü çocukların ana-babalarının yaş durumlarına göre dağılımları Çizelge VIII'de görülmektedir.

Çizelge VIII. Ana-Babalarının Yaş Durumuna Göre Dağılımları.

Yaş	Anne		Baba	
	Sayı (f)	Yüzde %	Sayı (f)	Yüzde %
20 - 25	15	11,54	1	0,77
25 - 30	45	36,42	30	23,08
30 - 35	24	18,46	33	25,38
35 - 40	30	23,08	27	20,78
40 - 45	6	4,61	17	13,07
45 - 50	1	0,77	6	4,61
50 - 55	2	1,54	5	3,84
Bilinmiyor	7	5,38	11	8,47
Toplam	130	100,00	130	100,00

Çizelge VIII'de annelerin 84'ünün (%66,42) 20-35 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Babaların 64'ü (% 49,23) ise 20-35 yaşları arasındadır. 35 yaşın üzerinde ana sayısının 39, baba sayısının 55 olduğu görülmektedir. Bu veriler yaş dağılımı yönünden anababaların *genç grubu* oluşturduğunu göstermektedir. Sonuçlar, anababa işbirliğinin ve desteğinin sağlanabilmesi yönünden olumlu olarak yorumlanabilir.

Ana - babaların Eğitim Düzeyi

Anababaların eğitim düzeyleri, öğrenim gördükleri okullar esas alınarak Çizelge IX'da verilmiştir.

Çizelge IX. Ana-Babaların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.

Düzye	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Yok	23	17,69	12	9,23
Okur-yazar	2	1,54	2	1,54
İlk	51	39,23	39	30
Orta	12	9,23	14	10,77
Lise	21	16,15	22	16,92
Toplam	130	99,99	130	100,00

Çizelge IX'da görüldüğü gibi annelerin % 23'ü (% 17,69) okur yazar değildir. Yaklaşık yarıya yakını ise ilkokul çıkışıdır. Buna göre, annelerin % 58,46'sının eğitim düzeyi ilkokulu geçmemektedir. 21'i (% 16,15) yüksek öğrenimlidir. Babaların okur-yazar olmayan sayısı (% 9,23) annelerden daha azdır. Babaların 39'u (% 30) ilkokul çıkışıdır. Yaklaşık yarısını ise (% 59,23) orta-lise ve yüksek öğrenim gören babalar oluşturmaktadır. Özürlü çocukların eğitimleri, birim-aile işbirliği konuları anababaların eğitim düzeyinden etkilenecektir. Ço-

çocukların birime devamları, çalışmaların evde pekiştirilmesi, anababalarda uygun yaklaşımın sağlanabilmesi onların eğitim düzeyleri ile yakından ilgili görülmektedir. Bu konularda karşılaşılan engellerin, çocukların evde eğitimlerinin yalnızca anaların yüklenmesi, onların da eğitim düzeylerinin yeterli olmayışından kaynaklandığı düşünülebilir.

Ana - babaların Meslekleri

Çocukların anababalarının çalıştığı mesleklere göre dağılımı Çizelge X'da verilmiştir.

Çizelge X. Ana-Baba Mesleklerinin Dağılımı

Meslekler	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Evhanımı	103	79,23	—	—
Memur	25	19,23	48	36,92
İşçi	—	—	29	22,31
Serbest	2	1,54	28	21,54
İşsiz	—	—	2	1,54
Çiftçi	—	—	4	3,077
Küçükkesnaf	—	—	7	5,38
Bilinmiyor	—	—	7	5,38
Toplam	130	100.00	130	100.00

Çizelge X'da anaların % 80'ine yakını (103) evhanımı, % 19,23'ü (25) memurdur. Babalardan memur olanlar diğer meslek gruplarından fazladır. (% 36,92). Babaların 29'unu (% 22,31) işçi, 28'ini (% 21,54) serbest çalışanlar oluşturmaktadır. Bu durumun anababaların eğitim düzeyleriyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Ailenin Sosyo - Ekonomik Düzeyi

Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları Çizelge XI'de görülmektedir.

Çizelge XI. Ailelerin Sosyo-ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımları

Sosyo-ekonomik Düzey	Toplam	
	f	%
Alt	38	29,23
Orta	71	54,62
Yüksek	8	6,15
Bilinmiyor	13	10
Toplam	130	100.00

Çizelge XI'de ailelerin çoğunluğunun (% 83,85) alt sosyo-ekonomik düzeyden geldikleri görülmektedir. Bu durum anababaların eğitim düzeyleri, meslekleri ile paralellik göstermektedir. Birimde çocukların eğitimlerinde süreklilik sağlanamamış olmasının bir nedeni, ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin, birim ücretini karşılama zorlanmaları olabilir.

Ailedeki Çocuk Sayısı

Ailedeki çocuk sayısının bilinmesi özel eğitime gereksinimi olan çocuğun aile içinde eğitimine ayrılan zaman yönünden önemlidir. Ailelerin çocuk sayılarına göre dağılımları Çizelge XII'de verilmiştir.

Çizelge XII. Ailedeki Çocuk Sayısına Göre Dağılımları

Çocuk Sayısı	Toplam	
	f	%
Tek Çocuk	22	16,92
2	63	48,46
3	29	22,31
4	12	9,23
5	2	1,54
6	1	0,77
7	1	0,77
Toplam	130	100,00

Çizelge XII'de ailelerin 22'sinin (% 16,92) tek çocuklu, 63'ünün (% 48,46) iki çocuklu, 29'unun (% 22,31) üç çocuklu olduğu görülmektedir. Çocuk sayısının çok fazla olmayışı, ailelerin yaş durumları ve özürü bir çocuğa sahip olmanın verdiği korku ile ilişkili olabilir. Buna göre, aile eğitimine ağırlık verildiğinde, çocukla bireysel olarak ilgilenilebilmeleri ve gerekli desteğin sağlanabileceği düşünülebilir.

III. Özel Eğitim Birimi Etkinlikleri

Özel eğitim biriminin görüşme, inceleme, aile rehberliği, ev programı, döner sermaye gelirleri Çizelgelerle (XIII-XVII) gösterilmiştir.

Görüşme ve İnceleme

Özel eğitim birimine başvuran çocukların önce aileleri ile öngörüşme, sonra ilk görüşme yapılmış (yalnızca öngörüşme yapılanlar bu inceleme kapsamı dışındadır), daha sonra çocuğun özürünün ve performans düzeyinin belirlenebilmesi için incelemeye alınmıştır. Ancak bazı çocukların durumları uygun olmadığı için test verilememiştir. Etkinliğin türüne göre dağılımları Çizelge XIII'de görülmektedir.

Çizelge XIII. Etkinliğin Türüne Göre Dağılımları

Etkinliğin Türü	Yıllara Göre Dağılım								Toplam %
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	f	
Aile ile Görüşme (Ön ve ilk görüşme)	15	20	20	34	14	19	7	130	100.00
Çocuğun İncelenmesi	12	25	5	22	24	18	7	113	86,92
İncelenemeyen	—	5	—	12	—	—	—	17	13,08
Toplam	12	30	5	34	24	18	7	130	100.00

Çizelge XIII'de 130 ailenin tümüyle ön ve ilk görüşme olmak üzere en az iki görüşmenin yapıldığı görülmektedir. Çocukların ise, 133'ü (% 86,92) incelenmiş, 17'si (% 13,08) yalnızca gözlenmiş, davranış ve uyum sorunları nedeniyle birimdeki araçlar çerçevesinde ulaşılamamıştır.

Uygulanan Ölçme Araçları

İnceleme kapsamına alınan özürlü çocuklara uygulanan araçlar ve teknikler Çizelge XIV'de verilmiştir.

Çizelge XIV. Ölçme Araçlarına Göre Dağılımları

Ölçme Araçları	Yıllar							Toplam	
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987		
Gözlem	14	20	19	32	22	16	7	130	100.00
Peabody	3	4	—	3	1	3	1	15	11,54
Goodenough	1	5	1	14	1	1	2	24	16,46
Kohs	1	3	—	1	—	—	—	5	3,846
SİDA (Sözel iletişim değerlendirme aracı)	—	—	—	19	2	6	2	29	22,31
Ekleme	3	4	3	2	2	2	1	6	16,15
Denver	—	—	—	—	—	—	—	1	0,76
Odyogram	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Toplam	23	36	25	73	30	31	16	225	171,06

Çizelge XIV'de görüleceği gibi, birimde her çocuğun eğitim programı belirlenmeden önce gözlemlendiği görülmektedir. Öğretim aşamasında yapılan gözlemler bu inceleme kapsamı dışındadır. Çizelgede uygulanan testlerin çoğunluğunu SİDA, (% 22,31), Goodenough insan resmi çizme ölçeği (% 16,46) ve Ekleme (% 16,15) testi oluşturmaktadır. Bu durum, birime başvuran çocukların özelliklerinden kaynaklanmıştır olabilir. Öte yandan, birimde bu testlerin dışında gereksinimi karşılayacak nitelikte aracın olmaması da etkili olmuş olabilir.

Aile Rehberliği Çalışmaları

Uygulama süreci içerisinde ailelere eğitsel rehberlik yapılmış, sağaltım ve eğitim çalışmalarını gözlemleri sağlanmış ve psikolojik danışma yapılmıştır. Bu çalışmaların dağılımı Çizelge XV'de verilmiştir.

Çizelge XV. Aile Rehberliği Çalışmalarının Dağılımı

Aile Çalışmalarının Türü	Frekans	Yüzde
Eğitsel Rehberlik	60	47,24
Uygulamaları Gözleme	50	39,37
Psikolojik Danışma	17	13,39
Toplam	127	100.00

Çizelge XV'de görüldüğü gibi birimde 127 aileden 60'ına (% 47,24) sürekli bir eğitsel rehberlik hizmeti görülmüştür. Kendilerine çocukları ile günlük program aktarılmış, programı evde uygulamaları için ev ödevleri verilmiş, araç gereç hazırlanmış, okumaları için broşür sağlanmış, birimde okuma saatleri düzenlenmiştir. Bu ailelerden 50'si (% 39,37) çalışmaları gözlemiş, zihinsel ve işitme özürlü çocuğu olan 17 aileye de (% 13,39) psikolojik danışma hizmeti verilmiştir.

Evde Eğitim Programı

Birime başvuran çocukların bazılarında aynı zamanda evde eğitim programı da uygulanmıştır. Çizelge XVI'da evde eğitim programının dağılımı görülmektedir.

Çizelge XVI. Evde Eğitim Programının Dağılımı

Evde Eğitim Programı	Frekans	Yüzde
Uygulanan	60	46,15
Uygulanamayan	70	53,85
Toplam	130	100.00

Çizelge XVI'dan anlaşılacağı gibi çocukların yaklaşık yarısına (% 46,15) evde eğitim programı uygulanmıştır. Evde eğitim programı uygulanamayan grup ise (% 53,85) çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu grubun daha fazla olması, uygulama öğrencilerinin uygun zamanlarının olmayışından ve istekli elemanın sayıca yetersizliğinden kaynaklanmış olabilir.

Döner Sermaye Gelirleri

Özel eğitim biriminde 1982 yılından itibaren ailelerden aşağıdaki çalışmalar için belirli bir ücret alınmıştır.

Çalışmanın Türü	Ederi
Görüşme	500 TL.
İnceleme (Her test için)	500 TL.
Sağaltım ve eğitim (Her bir seans için)	500 TL.
Odyometrik inceleme	750 TL.

Bu belirlemeye göre 1982-1987 yılları arasında elde edilen gelir Çizelge XVII'de sunulmuştur.

Çizelge XVII. Döner Sermave Gelirlerinin Dağılımı

Gelir	Yıllar						Toplam
	1982	1983	1984	1985	1987	1987 I. dön.	
Birim Etkinliği)	13.480	117.000	184.000	171.500	181.000	101.500	768.480

Çizelge XVII'de görüldüğü gibi, birimde sağaltım ve eğitim verilen çocuk sayısının artışına paralel olarak 1984 ve 1986 yıllarında daha fazla gelir elde edilmiştir.

Özel eğitim Birimi kâr amaçlı bir birim olmaktan çok, fakülte öğrencilerine, özürli çocuğa ve ailesine hizmet vermeyi amaçlayan bir kuruluştur. Bu nedenle ailenin sosyo-ekonomik düzeyi düşünülerek yalnızca giderleri karşılayacak bir ücret alınması yoluna gidilmiştir. Öte yandan çalışmalarda saat yerine seans esas alınmıştır. Bu nedenle her seansın süresi çocuktan çocuğa, her çocuk için gelişme süreci doğrultusunda değişiklik gösterdiğinden her bir çocuğa ayrılan hizmet süresini belirlemek mümkün olamamıştır.

SONUÇ

Bu çalışmanın bulgularına göre, özel eğitim biriminde sağaltım ve eğitim verilen özürli çocukların çoğunluğunu okulöncesi yaştaki bedensel özürli (işitme-konuşma) oluşturmaktadır. Çocukların özürli olmalarında en önemli etken genel hastalıklar olarak belirlenmiştir. Bu durum doğum sonrası sağlık ve eğitim önlemlerinin alınmasını gerekli kılmaktadır.

Çocukların özürleri aileleri tarafından erken bir dönemde fark edilmekte, tıbbi tanınması yapılmakta, ancak eğitim önlemlerinin alınması devletin özürli çocuklara okulöncesi eğitim olanaklarını sağlamamış olması nedeniyle gecikmektedir. Ailelerin sosyo-ekonomik du-

rumları yeterli olmadığı için sayıca az olan özel merkezlere başvuramamaktadır. Aynı zamanda, eğitim düzeylerinin de düşük oluşu özürülü çocukla sağlıklı iletişimin kurulamamasına ve çocukta olumsuz davranış ve tutumların gelişmesine neden olmaktadır. Öte yandan, ailelerin eğitim düzeyleri, çocukları için erken bir dönemde eğitim önlemleri almasını da olumsuz olarak etkilemektedir.

Özel eğitim biriminin görüşme, tanılama, programlama, uygulama ve değerlendirme biçiminde sürdürülen etkinlikleri, devamlılığı ve bütünlüğü gerektiren bir süreçtir. Ancak çocukların bir kısmının birimde varolan testleri alamadıkları, yalnızca gözlem ve tıbbi inceleme sonuçlarına göre program uygulandığı saptanmıştır. Bu çocuklara daha gerçekçi ve uygun bireyselleştirilmiş programların hazırlanabilmesi için tanılama araçlarının geliştirilmesi, uyarlanması çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır. Öte yandan, fakülte öğrencileri dersleri gereği uygulama ile, ancak 4. sınıfın ikinci döneminde haftada bir yarım gün karşı karşıya gelmektedirler. Bu sınırlı süre içinde öğrencilerin birim çalışmalarının tümüne katılımları sağlanamamaktadır. Bugüne kadar çalışmalar 3. ve 4. sınıftan gönüllü öğrencilerle yürütülmüş ise de öğrencilerin sorumluluk yüklenme ve devamlarında sorunlarla karşılaşmaktadır. Öte yandan, özürülü çocuğa, haftada bir yada iki saatlik gibi sınırlı bir program düzenlenmesi, çocuk için saptanan hedeflerin gerçekleşmesini geciktirmekte ve ailelerin de böyle bir programı kabul etmeleri ve sürdürmelerini güçleştirmektedir.

Özel eğitim hizmetleri çok yönlü yeterlikleri ve teknik bilgileri gerektirdiğinden bir ekip çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Birim etkinliklerinin hem uygulama öğrencilerine, hem de özürülü çocuklara hedeflenen yararları sağlayabilmesi için değişik özür gruplarıyla çalışabilecek uzman personele, psikolog, odyolog, fizyoterapist ve sosyal hizmet uzmanına gereksinim duyulmaktadır.

Bu çalışmanın bulguları, özel eğitim birimi çalışmalarının desteklenmesi, birlikte yürütülebilmesi için ailelerin de sürekli bir psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine gereksinimi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları çerçevesinde şunlar önerilebilir:

1- Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ders programlarında düzenlemeye gidilerek özel eğitim ana-

bilim dalı derslerine ilişkin uygulama saatleri artırılabilir. Böylelikle öğrencilerin birimdeki çalışmaların tümüne katılmaları sağlanabilir.

2- Birimdeki çalışmaların sürekliliği sağlanarak öğrencilerin ikinci sınıftan itibaren gözlem ve uygulama yapmalarına fırsat verilebilir.

3- Özel eğitim uygulamaları yalnızca bir dönemi kapsamamalı, önceleri iki dönemde ancak belirli saatlerde, daha sonraları yarım günlük eğitim düzenlemeleri şeklinde düşünülebilir. Bu hem hizmet verilen çocuğun özel eğitimden daha fazla yararlanması sağlayabilir, hem de uygulama öğrencileri için çocukla daha uzun süre beraber olabileceklerinden staj özelliğini taşıyabilir. Aynı zamanda özel eğitim alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilere de araştırma olanağı sağlayabilir.

4- Bölüm öğrencilerinin ders programlarında "Okul öncesi eğitim", "Özel eğitim araçları" gibi derslere seçimlik olarak yer verilebilir.

5- MEB Ders araçları yapım merkezi işbirliğine gidilerek birime bazı eğitim araçları sağlanabilir.

6- Fakülte içindeki anaokulu ile koordine bir çalışmaya gidilerek birime devam eden özürü çocukların, normal akranları ile kaynaştırıldığı entegre bir eğitim programı pilot çalışma niteliğinde başlatılabilir.

7- Ailelerin çocuklarının özürünün özelliklerine, neler yapabileceğine ilişkin somut önerilere ve uygulamalı eğitime gereksinimleri vardır. Bu da çeşitli iletişim ve eğitim araçları ile (el kitapları, uygulamalı kurslar, video-teyp gösterileri) sağlanabilir.

8- Anababa-çocuk etkileşiminin ve iletişiminin önemi nedeni ile ailelere götürülecek eğitim ve rehberlik mümkün olduğunca erken bir dönemde başlatılmalıdır.

9- Özel eğitim birimindeki fiziksel koşullar bu çocukların gereksinimlerine uygun olarak yeniden düzenlenmeli, eğitim uygulamalarında gerekli teknik araçlardan (ses yükseltici, telsiz, slayt, tepegöz, grup işitme araçları vb.) bu çocukların yararlanması sağlanmalıdır.

10- Özel eğitim biriminde sağaltım ve eğitim verilen çocukların halen devam ettikleri okullarda izlenmelidir. Sınıf öğretmenlerine ve aileye destek, eğitim ve yardım sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

- Bender, Michael, Peter J. Valletutti.** *Teaching The Moderately And Severely Handicapped, Curriculum Objectives, Strategies, and Activities.* University Park Press., 1976.
- Branwhite, Tony.** *Designing Special Programmes.* Methuen-London, 1986.
- Çağlar, Doğan.** "Türkiye'de Özel Eğitim Alanına Personel Yetiştirme Sorunları." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1974.
- , *Özel Eğitimde Eğitilebilir Geri Zekâlı Çocukların Teşhis Sorunları*, Doçentlik Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 138, Ankara, 1985.
- Dunn, L.M. Ed.**, *Exceptional Children in the Schools*, New York: Holt, Rinehart and Wilson, 1973.
- Hayden, H. Alice.** *Engene Edgor. Developing Individualized Education Programs For Young Handicapped Children. Susan E. Hasazi (Edit.) Under One Cover Maintaining, Momentum; Implementing The Least Restrictive Environment Concept.* ERIC Clearing howe On Handicapped and Gifted Children The Council for Exceptional Children, 1980.
- Novelli, Olmstead.** "Curriculum Implementation. Adaptation to the IEP." Curriculum Content and change. Edit. Alice M. Kirby, *The Volta Review*. 82-6, 411-418, October, November, 1980.
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu.* (2916 S.K.) Resmî Gazete, 18192; Ekim, 1983.